

De uitleg van schriftelijke overeenkomsten: zuiver commerciële transacties (arrest Uni-Invest)

Inleiding

In recente rechtspraak lijkt de Hoge Raad steeds vaker aanleiding te zien om bij de uitleg van schriftelijke overeenkomsten dichter bij de tekst van de overeenkomst te blijven dan waarde toe te kennen aan tal van omstandigheden buiten die tekst.¹ Het meest recente arrest Uni-Invest² doet vermoeden dat, voor wat betreft zuiver commerciële transacties tussen gelijkwaardige partijen, een vaste lijn is ingezet, waarmee enige vraagtekens bij de huidige status van het klassieke Haviltex-criterium³ gezet kunnen worden.

Hierna zal eerst aandacht worden besteed aan het arrest Uni-Invest. Daarna zal, mede aan de hand van enkele in het Engelse recht ten aanzien van de uitleg van schriftelijke contracten gebezigde argumenten, worden geprobeerd de meer recente lijn in de rechtspraak een nadere plaats te geven. Een verkenning van argumenten, die in het Engelse recht gebezigd worden voor tekstuele uitleg van contracten, geschiedt mede in het licht van de reeds eerder in de literatuur opgemerkte toenemende Anglo-Amerikaanse invloed op de Nederlandse commerciële contractspraktijk.⁴

Uitleg van zuiver commerciële overeenkomsten: Uni-Invest

De Derksen-groep en de Homburg-groep zijn in geschil over de uitleg van een clause in een tussen hen opgemaakte vaststellingsovereenkomst. Onderwerp van die overeenkomst zijn enkele gezamenlijke deelnemingen in vennootschappen uit het Uni-Invest-concern. In de uit de schikkingsonderhandelingen voortgekomen vaststellingsovereenkomst wordt een clause opgenomen volgens welke Homburg bij de verkoop van alle door haar gehouden prioriteitsaandelen Uni-Invest, ten behoeve van Derksen zal bedingen dat de verkrijger een bod doet op alle aandelen Uni-Invest van Derksen tegen dezelfde prijs als die ook Homburg voor haar normale aandelen Uni-Invest zal ontvangen, alsmede dat Derksen afstand zal doen van haar recht op levering van 49% van de aan-

-
1. Zie HR 20 februari 2004, JOR 2004, 5 m.nt. SCJJK (Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox); HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.nt. Tjittes (Meyer Europe/PontMeyer); HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635 (Uni-Invest).
 2. HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635.
 3. HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 m.nt. CJHB (Haviltex).
 4. R.P.J.L.Tjittes, Uitleg van schriftelijke contracten, RM Themis 2005, p. 2-29; R.P.J.L.Tjittes, Terug naar de tekst, Een herwaardering van de tekstuele uitleg van contracten, WPNR (2007) 6709, p. 417-423.

delen in de houdstervennootschap van alle prioriteitsaandelen. Deze laatste waren eerder tegen nominale waarde aan Homburg verkocht. Op het moment dat de verkoop van de prioriteitsaandelen zich voordoet, claimt Derksen, krachtens de aan de betreffende clausule ten grondslag liggende afspraken, recht te hebben om pro rata parte mee te delen in de meerwaarde van het pakket prioriteitsaandelen. In het geding gebracht is correspondentie van de raadslieden van partijen, waaruit het meningsverschil inzake de uitleg van de betreffende clausule kenbaar is. Op een tijdstip na die correspondentie is de vaststellingsovereenkomst gewijzigd, maar is de clausule in kwestie ongewijzigd gehandhaafd.

De Hoge Raad bepaalt dat de aard van de overeenkomst (een vaststellingsovereenkomst inzake een zuiver commerciële transactie aangegaan tussen twee gelijkwaardige partijen) en het feit dat partijen bij de totstandkoming daarvan zijn bijgestaan door (juridisch) deskundige raadslieden, meebrengen dat een taalkundige uitleg van de overeenkomst gerechtvaardigd is. Aanleiding om af te wijken van de in redelijkheid niet mis te verstane bewoordingen bestaat slechts indien Derksen stelt en bewijst dat aan de bewoordingen een afwijkende betekenis toekomt.⁵ Daarom had het hof niet ongemotiveerd voorbij mogen gaan aan het door Derksen dienaangaande aangeboden bewijs inzake de precontractuele onderhandelingsfase.⁶

Taalkundige uitleg

In eerdere rechtspraak is, bij toepassing van het Haviltex-criterium, duidelijk geworden dat de taalkundige betekenis van bewoordingen in een contract, gelezen in de context van het document als geheel, bij uitleg van dat document vaak van groot belang is. In het arrest Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox is reeds bepaald dat een meer tekstuele uitleg de op voorhand aangewezen weg is bij contracten die naar hun aard bestemd zijn de rechtspositie van een grote groep derden te beïnvloeden.⁷ In het arrest Meyer Europe/PontMeyer bepaalde de Hoge Raad dat bij overnamecontracten de omvang en gedetailleerdheid, alsmede het feit dat zij tot stand zijn gekomen na intensieve onderhandelingen waarin partijen zich laten bijstaan door ter zake kundige personen, factoren zijn die meebrengen dat het contract in beginsel taalkundig wordt uitgelegd.⁸ A-G Verkade hecht er, blijkens de conclusie voor het arrest Uni-Invest, waarde aan dat het in die zaak

gaat om uitleg van een vaststellingsovereenkomst. Deze is naar zijn aard bedoeld onzekerheid te voorkomen of te beëindigen. Voor contractspartijen staat de wens naar zekerheid en afscheid van onzekerheid voorop.⁹ Gezien de aard van de vaststellingsovereenkomst (het voorkomen of beëindigen van geschillen) zijn dit inderdaad belangrijke factoren, maar ik zie niet in hoe deze overweging enkel beperkt kan blijven tot vaststellingsovereenkomsten. Zekerheid omtrent afbakening en definiëring van een rechtsbetrekking is in de commerciële praktijk het doel van partijen bij ieder schriftelijk contract.

Uitleg en rechtszekerheid

In de literatuur is reeds eerder bepleit om tekstuele interpretatie het instrument te laten zijn ter bevordering van de rechtszekerheid in commerciële relaties.¹⁰ Mede in verband met de invloed van de Anglo-Amerikaanse contractspreek op de Nederlandse commerciële contractspreek merkt Tjittes, als ik hem goed begrijp, op dat de uitgangspunten van het Engelse recht inzake contractspreek goed kunnen fungeren als voorbeeld voor de herijking van het Haviltex-criterium in commerciële transacties.¹¹ Inderdaad lijkt de cassatierechtspraak, met het arrest Uni-Invest als voorlopige eindhalte, enige inspiratie te putten uit argumenten die ook in het Engelse recht bij contractspreek gebezigd worden.¹²

Hoewel in het Engelse recht sinds eind jaren negentig een verschuiving heeft plaatsgevonden van zuiver grammaticale uitleg naar een contextuele uitleg,¹³ blijft de Engelse praktijk moeite houden om de tekstuele grondslag van uitleg te verlaten. Opmerking verdient dat de argumenten voor een tekstuele uitleg, zoals gebezigd in de meer recente cassatierechtspraak, in het Engelse recht meer in het algemeen worden gebezigd als argument om dicht bij de tekst van het contract te blijven. Op deze manier wordt de positie van niet bij de totstandkoming van een contract betrokken derden, in het algemeen, gebruikt om tekstuele interpretatie te rechtvaardigen. Als potentiële rechtsverkrijgenden van contractuele rechten moeten zij (derden in het algemeen) af kunnen gaan op de duidelijke bewoordingen van een contract. In *Chartbrook Ltd. v Persimmon Holmes Ltd.* werd hieromtrent overwogen:

5. HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635, r.o. 4.1.1-4.1.3.

6. HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635, r.o. 4.2.2.

7. HR 20 februari 2004, JOR 2004, 5 m.nt. SCJJK; B.A. Boersma, Pensioenfonds DSM-Chemie/Fox, Een andere kijk op uitleg van pandakte, hypotheekakte en abstracte bankgarantie?, V&O 2005, p. 92-95; vgl. H.M. Veenstra, Uitleg van een collectieve regeling tot vergoeding van massaschade, NTBR 2007, p. 2-8.

8. HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.nt. R.P.J.L. Tjittes; conclusie OM voor HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635, sub 4.6; B.I. Kraaijpoel, Uitleg van een vrijwaringsclausule in een overnamecontract, Bb 2007, p. 111-114.

9. Conclusie sub 4.8.

10. Zie bijv. Kraaijpoel 2007; Tjittes 2005, p. 20 e.v.

11. Tjittes 2005, p. 14-29.

12. Vgl. ook conclusie OM voor HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.nt. R.P.J.L. Tjittes, sub 5.16.

13. Mannai Investment Co Ltd. v Eagle Star Assurance 1997, UKHL 19; Investor Compensation Scheme Ltd. v West Bromwich Building Society [1997], UKHL 28; Bank of Credit and Commerce International v Munawar Ali [2001], UKHL 8; E. McKendrick, Contract Law, Oxford 2003, p. 398-418; E. McKendrick, Chitty on Contracts, Vol. I, Londen 2004, p. 731-772; Tjittes 2007, p. 423.

'Most modern commercial contracts are to a greater or lesser extent assignable, such that the benefit or burden of the obligations therein contained can be, and often is, transmitted to third parties who took no part in the negotiation of the contract, and who may therefore be assumed to be wholly ignorant of what took place. (...) Furthermore, even in the absence of assignment, the rights and obligations created by a commercial contract may form an important part of the assets and liabilities of one or more of its parties, such that the reporting and auditing of its financial health may be dependent upon a proper understanding of its terms, again by persons with no participation in, or knowledge of, its negotiation.'¹⁴

Ook de rechtszekerheid van de contractspartijen zelf in commerciële transacties neemt in het Engelse recht een belangrijke plaats in. Net als door de Hoge Raad van belang geacht, komt ook in het Engelse recht een plaats toe aan het feit dat contracten zeer omvangrijk en gedetailleerd zijn, alsmede dat de uiteindelijke tekst eerst na uitvoerige onderhandelingen, waarin eerdere concepten van de tekst zijn verlaten, tot stand is gekomen. Aan de letter van een contract wordt onder deze omstandigheden zeer veel gewicht toegekend, juist omdat partijen geacht worden veel tijd in het opstellen te hebben gestoken en onder (juridisch) deskundige bijstand zijn gekomen tot het opstellen van een uitvoerig document, dat moet worden geacht de uiteindelijke consensus te belichamen.¹⁵ Met andere woorden: *the draftsman meant business*.¹⁶

Uitleg en precontractuele fase

Het zijn soortgelijke overwegingen die maken dat men in de Engelse uitlegpraktijk zeer terughoudend is met een onderzoek naar de precontractuele onderhandelingsfase. Dit is ten eerste omdat de onderhandelingsfase wordt gekenmerkt door de zoektocht naar consensus:

'(...) dangerous is to admit evidence of one party's objective – even if this is known to the other party. However strongly pursued this may be, the other party may only be willing to give it partial recognition, and in a world of give and take, men often have to be satisfied with less than they want.'¹⁷

McKendrick¹⁸ verwoordt deze zelfde terughoudendheid als volgt:

'The law does not wish to encourage parties to make self-serving statements in the course of negotiations and then produce them in evidence when a dispute breaks out in relation to the meaning of that particular term. Secondly, it is claimed that evidence of pre-contractual negotiations is not helpful on the basis that the parties' positions are in a state of flux pending the conclusion of the contract and the court should not be asked to speculate upon the reasons that led the parties to make changes to the various drafts that were produced before agreement was finally reached.'

Ook economische bezwaren maken dat men aan de tekst van het contract blijft vasthouden; meer zekerheid omtrent uitleg staat voor minder procederen.¹⁹

Voorgaande factoren zijn tevens reden waarom niet snel wordt aangenomen dat in formele documenten taalkundige fouten zijn gemaakt, en dat er ruimte is voor professionele partijen bij het opstellen van een schriftelijk contract om tot op zekere hoogte te profiteren van elkaars onoplettendheid.²⁰ Het lijkt erop dat de meer recente cassatierechtspraak soortgelijke argumenten als in het Engelse recht bezigt om te komen tot een meer tekstuele uitlegmethode. Nu is er in het Nederlandse recht uiteraard geen uitdrukkelijke regel volgens welke bij uitleg van contracten liefst zo min mogelijk onderzoek plaatsvindt naar de precontractuele fase, zoals in het Engelse recht. Dit brengt mij op de vraag hoe taalkundige uitleg dient te worden begrepen, indien bewijs tegen de letter van het contract ongeclausuleerd vrij blijft staan. Indien een taalkundige uitleg bij moet dragen aan meer rechtszekerheid in commerciële relaties, dan lijkt hiervoor immers vrij weinig plaats. Ook voor Nederlandse partijen in commerciële relaties geldt immers vaak, dat zij veel tijd en geld besteden aan een duidelijk contract, waarin zij naar volledigheid streven.

Bewijs tegen de taalkundige betekenis van contractuele bepalingen

Om te beginnen is ook in het Engelse recht de verwijzing naar de precontractuele fase voor uitleg niet geheel uitgesloten. Een dergelijk bewijs tegen de letter van het contract is mogelijk waar bewijs wordt geleverd van een van de letterlijke lezing van het contract afwijkende uitdrukkelijke afspraak tussen partijen. Het gaat hierbij dus om

14. Chartbrook Ltd. v Persimmon Holmes Ltd. [2007], EWHC 409 (Ch) (Briggs J, sub 35). Zie ook National Bank of Sharjah v Dellborg [1997], EWCA Civ 2070. Vgl. art. 3:36 BW.

15. Prens v Simmonds [1971], 1 WLR 1381 (Lord Wilberforce); The Square Miles Partnership Ltd. v Fitzmaurice McCall Ltd. [2006], EWCA Civ 1689 (Lady Arden J, sub 61-63); Chartbrook Ltd. v Persimmon Holmes Ltd. [2007], EWHC 409 (Ch) (Briggs J, sub 22-33); Canterbury Golf International Ltd. v Yoshimoto [2002], UKPC 40 (sub 25-28); Malenesian Mission Trust Board v Australian Mutual Provident Society [1996], UKPC 53 (sub 6).

16. Bank of Credit and Commerce International v Munawar Ali [2001], UKHL 8 (Lord Hoffmann, sub 38).

17. Prens v Simmonds [1971], 1 WLR 1381 (Lord Wilberforce).

18. McKendrick 2003, p. 409.

19. Scottish Power Plc. v Britoil (Exploration) Ltd. [1997], EWCA Civ 2752.

20. Bank of Credit and Commerce International v Munawar Ali [2001], UKHL 8 (Lord Hoffmann, sub 39 en 70). Vgl. conclusie OM voor HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.nt. R.P.J.L. Tjittes (Meyer Europe/PontMeyer), sub 5.19.

een engere groep van gevallen dan de over en weer redelijkerwijs kenbare bedoelingen van partijen die in het Nederlandse recht de inhoud van een overeenkomst mede kunnen bepalen:

'Equally it is established law first, that subjective evidence of intention by either party is not admissible. I do not regard that as a quirk of English law, justified only by policy considerations. It is justified because the court is looking for the *common* intention of the parties, and not what intention each had *in pectore*.'²¹

De vraag is of een dergelijke beperking ook in de Nederlandse rechtspraak aan bod komt. Het lijkt erop dat dit inderdaad het geval is. Bij het arrest Meyer Europe/PontMeyer kan erop worden gewezen dat A-G Timmerman in zijn conclusie opmerkt dat ook duidelijke contractbepalingen uitleg behoeven. Uitleg is in zijn visie meer dan het opsporen van de gemeenschappelijke partijbedoeling.²² De Hoge Raad echter gaat er met het hof in deze zaak van uit dat van de duidelijke tekst van de overeenkomst afgeweken had kunnen worden, indien gebleken zou zijn van een afwijkende gemeenschappelijke partijbedoeling.²³ In de Uni-Invest-zaak gaat de conclusie van A-G Verkade uit van het bewijs van een gemeenschappelijke partijbedoeling.²⁴ Niet duidelijk is of de Hoge Raad hier zelf ook voor de tweede maal van uitgaat, maar gezien de verwijzing naar het arrest Meyer Europe/PontMeyer, lijkt dit wel het geval te zijn.²⁵

Indien de huidige stand van de cassatierechtspraak inderdaad gelezen moet worden zoals hiervoor voorgestaan, dan is dat, mijns inziens, een toe te juichen ontwikkeling. Indien de tekst van een contract, waarbij partijen veel tijd en geld hebben geïnvesteerd in het opstellen ervan, op voorhand voor zich spreekt, dan zal de partij die beweert dat de tekst een alternatieve uitleg verdient, moeten bewijzen dat partijen deze alternatieve betekenis uitdrukkelijk zijn overeengekomen. Dit betekent derhalve dat degene die de duidelijke tekst als contractspartij heeft aanvaard, meer zal moeten doen dan alleen bewijzen dat omstandigheden uit de precontractuele fase hem redelijkerwijs konden doen vermoeden dat de door hem voorgestane uitleg de juiste zou zijn. Niet mis te verstane bewoordingen behoeven geen uitleg, zij behoeven een niet voor tweërlei uitleg vatbaar bewijs van het tegendeel.

Een dergelijke ontwikkeling zou aansluiten bij de commerciële contractspraktijk. Professionele partijen investeren in duidelijke contracten met een reden. Zij zijn op zoek naar een duidelijke risicoverdeling op basis waarvan zij toekomstig gedrag mede zullen afstemmen.²⁶ Hoe minder de uitlegger van dat contract rekening houdt met allerlei achtergrondfeiten en hoe dichter hij bij de tekst blijft, hoe voorspelbaarder de uitleg wordt. De contractsopteller kan dit in de hand werken door het gebruik van duidelijke taal. De volgende vraag is dan of de contractsopteller nog meer zekerheid omtrent de uitleg van zijn contract kan bewerkstelligen dan alleen door duidelijk taalgebruik. Mijns inziens is ook dit mogelijk.

Uitleg-clausules

In zijn noot onder het arrest Meyer Europe/PontMeyer merkt Tjittes op dat de entire agreement-clausule aangeeft dat partijen hun rechtsverhouding geheel beheerst willen zien door de uiteindelijke schriftelijke versie van het contract, maar dat de clausule niet noopt tot een taalkundige uitleg. De clausule beperkt slechts het object van uitleg.²⁷ Met Tjittes merk ik op dat de Hoge Raad, in die zaak, betekenis toekende aan de aanwezigheid van de clausule. Waar partijen het object van uitleg kunnen beperken, kunnen zij naar alle waarschijnlijkheid ook het instrumentarium van uitleg beperken. Een dergelijke beperking kan worden vormgegeven door een zogenoemde 'non-reliance'-clausule. Met een dergelijke clausule leggen partijen vast dat zij elkaar niet zullen aanspreken voor verklaringen over en weer in de precontractuele fase, en dat op de verklaringen over en weer voor ondertekenen van het contract niet is vertrouwd teneinde het contract te sluiten.²⁸

Besluit

Met de toepassing van de contextuele uitlegmethode van het Haviltex-criterium in meer recente rechtspraak lijkt een periode afgesloten waarin dit criterium ten onrechte lijkt te zijn uitgelegd als rechtsregel die de taalkundige interpretatie van contracten bij uitleg daarvan slechts van ondergeschikt belang maakte. Eerder is in de literatuur reeds opgemerkt dat de contextuele uitlegmethode dit geenszins meebrengt.²⁹ Het Haviltex-criterium moet niet worden gezien als een bij de uitleg van contracten te citeren rechtsregel contra taalkundige uitleg. Het is een leidraad voor rechtsvinding die ook kan meebrengen dat zeer zwaarwegende betekenis wordt toegekend aan de letter van een contract. In dit verband is interessant om op te merken dat in de Engelse rechtspraak al meerdere keren is opgemerkt dat de uitleg van contracten een

21. Scottish Power Plc. v Britoil (Exploration) Ltd. [1997], EWCA Civ 2752 (Staughton LJ); zie ook Chartbrook Ltd. v Persimmon Holmes Ltd. [2007], EWHC 409 (Ch) (Briggs J, sub 23-32).

22. Conclusie sub 4.2.

23. HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166 m.nt. Tjittes, r.o. 3.7.3.

24. Conclusie sub 4.11.

25. HR 29 juni 2007, RvdW 2007, 635, r.o. 4.1.3.

26. Vgl. Tjittes 2007, p. 422.

27. HR 19 januari 2007, JOR 2007, 166. Zie tevens de noot van R.P.J.L. Tjittes in JOR 2007, p. 1807, sub 11.

28. Zie bijv. McKendrick 2004, p. 758, 12-104; Watford Electronics Ltd. v Sanderson CFL Ltd. [2001], EWCA Civ 317.

29. Tjittes 2005, p. 14-15.

bezigheid betreft die een bij wijze van precedent te citeren algemene rechtsregel niet kan gebruiken.³⁰ Wat er zij van dit laatste, met de arresten *Uni-Invest* en *Meyer Europe/PontMeyer* lijkt de Hoge Raad een nadere groep van gevallen te hebben beschreven waarin de contextuele uitlegmethode weinig ruimte laat voor een andere uitleg dan de tekstuele.

Mr. J.J. Hartman Kok
NautaDutilh

30. *Midland Bank Plc. v Cox McQueen* [1997], EWCA Civ 656 (Mummery J); *Scottish Power Plc. v Britoil (Exploration) Ltd.* [1997], EWCA Civ 2752 (Staughton LJ); *Bank of Credit and Commerce International v Munawar Ali* [2001], UKHL 8 (Lord Hoffmann, sub 51).